

บทความเรื่องที่ 7

บทบาทกลุ่มนักข่าวพลเมืองมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
ต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

Roles of Kalasin University Citizen
Journalist Group Toward Local
Community Development

ธีรนนท์ ขันดี*

Theeranan khantee

* อาจารย์ประจำสาขาวิทยาศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัย
กาฬสินธุ์; E-mail : theeranan@fci.ksu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงบทบาทและอิทธิพลการสื่อสารภาคพลเมืองในรูปแบบของนักข่าวพลเมือง (Citizen journalist) เนื่องจากปัจจุบันนักข่าวพลเมืองกำลังได้รับความสนใจและเริ่มทำหายการทำงานของสื่อกระแสหลักมากขึ้น กระทั่งได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นสื่อเพื่อเสริมพลังชุมชนและพัฒนาท้องถิ่น โดยจะมุ่งฉายภาพให้เห็นบทบาทการพัฒนาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารผ่านนักข่าวพลเมืองในสองมิติ คือ มิติแรกจะเป็นเรื่องของความหมาย ที่มา และการก่อเกิดของนักข่าวพลเมืองภาพรวม และมิติที่สองคือ บทบาทของการสื่อสารในรูปแบบของนักข่าวพลเมืองผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษาอย่างมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยท้องถิ่นประจำจังหวัดที่ได้ให้นักข่าวพลเมืองมาเป็นกลไกหนึ่งในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์

คำสำคัญ : นักข่าวพลเมือง; บทบาทการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น; มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Abstract

This article aims to represent roles and influences of public sector's communication in a form of citizen reporting, due to the fact that citizen journalism has currently gained attention and interestingly increased challenges on main stream media. It sets its role as another approach of public communication to enhance community's power and development. The writing projects on community development roles in two significant dimensions as followed: 1) citizen journalism's definition, origin and establishment in the overall picture, and 2) its communication role in the form of citizen journalism via the Thai Public Broadcasting Service, especially in educational institutions such as Kalasin University which is the provincial university that utilizes citizen journalism as a device for the province's community and local development.

Keywords : Citizen journalist; Community Development Roles; Kalasin University

บทนำ

การสื่อสารมีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะเป็นในด้าน เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เนื่องจากในทุกกิจกรรมของสังคมล้วนต้องใช้การสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวได้ว่า “การสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งในสังคม” เพราะคนในสังคมจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ต่างๆผ่านการสื่อสาร (กาญจนา แก้วเทพและคณะ, 2543: 1) หากเราย้อนประวัติศาสตร์ของการสื่อสารโดยมุ่งมาที่การสื่อสารมวลชนจะเห็นวิวัฒนาการ ความสำคัญและอิทธิพลของการสื่อสารในประเทศไทย จนมีคำกล่าวที่ว่าหากใครที่ควบคุมสื่อสารมวลชนได้ก็จะสามารถควบคุมประชาชนได้เช่นกัน

แนวคิดเช่นนี้จึงเป็นที่มาของการพยายามเข้ามาแทรกแซงหรือควบคุมสื่อของรัฐและกลุ่มทุนต่างๆ ทำให้การถือครองสื่อหรือความเป็นเจ้าของสื่อ (ownership) กระจุกตัวอยู่ในวงแคบและนั่นจึงเป็นที่มาในการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสื่อ ขึ้น หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อปี พ.ศ. 2535 เนื่องจากประชาชนต้องการสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารมากขึ้น การเรียกร้องให้สื่อปลอดจากอำนาจรัฐและอำนาจทุน ดังกล่าวประสบผลสำเร็จเบื้องต้นจากการที่รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 โดยเฉพาะใน มาตรา 40 ได้บัญญัติรับรองสิทธิการสื่อสารของประชาชนและวางแนวทางในการปฏิรูปสื่อไว้ และได้ถูกปรับแก้ตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเรื่อยมาจนมาถึงรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2560 เจตนารมณ์ในการปฏิรูปสื่อก็ยังคงอยู่และดูเหมือนว่าจะให้ความสำคัญกับเรื่องของการสื่อสารมากยิ่งขึ้นอีกด้วย โดยเฉพาะการให้ความสำคัญและสิทธิเสรีภาพในการสื่อสารของภาคประชาชน

ในด้านการสื่อสารของภาคประชาชนในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ปรากฏการณ์หนึ่งในการการสื่อสารมวลชนที่น่าสนใจ คือ การเกิดขึ้นของนักข่าวพลเมือง (Citizen journalist) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัยที่เกิดขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง อย่างไรก็ตามหากจะย้อนกลับไปยังจุดกำเนิดของนักข่าวพลเมืองที่แท้จริงนั้น ยังไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่านักข่าวพลเมืองเกิดขึ้นจริงๆ เมื่อใด แต่คำนี้ได้เกิดขึ้นในต่างประเทศมานานแล้วเพียงแต่ส่วนใหญ่

มีบทบาทอยู่ใน สื่อใหม่ (new media) ซึ่งเป็นมุมมองของปัจเจกชนที่แตกต่างจากสื่อกระแสหลักที่มีประเด็นเรื่องวิถีคิดเชิงสื่อมวลชนและกรอบจริยธรรมกำกับอยู่ (ปาจารย์ พวงศรี, 2555 : 61) สำหรับในประเทศไทย นักข่าวพลเมืองปรากฏให้เห็นผ่านลักษณะการทำงานที่ประชาชนทั่วไปซึ่งไม่ได้มีอาชีพเป็นสื่อมวลชนเป็นผู้สื่อสารเรื่องราวต่างๆออกสู่สาธารณะ ซึ่งบทบาทลักษณะนี้เกิดขึ้นมานานแล้ว เช่น การที่ประชาชนร่วมกันสื่อสารผ่านสถานีวิทยุ จส.100 โดยเริ่มต้นจากข่าวจากรหลัง จากนั้นเมื่อมีสื่อภาคประชาชนเริ่มเกิดขึ้น การเปิดพื้นที่บางส่วนให้นักข่าวพลเมืองเข้ามารายงานข่าวสารก็เกิดขึ้นตามมา (มันทนา เจริญวงศ์, 2556 : 267)

การเกิดขึ้นของนักข่าวพลเมืองยังมีพัฒนาการควบคู่ไปกับการต่อสู้ทางการเมือง ไต่เรียงมาตั้งแต่เหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อปี พ.ศ. 2535 ที่ประชาชนหมดศรัทธากับสื่อกระแสหลัก หรือแม้กระทั่งการต่อสู้และเคลื่อนไหวของ “การเมืองภาคประชาชน” ในปี พ.ศ. 2544 ที่ต้องต่อสู้กับวาทกรรมที่ถูกตีตราว่าเป็นพวกขัดขวางการพัฒนา นายหน้าค้าความจน พวกค่าน้อยๆเดียว ผ่านสื่อที่ขึ้นชั้นนำได้กุมไว้ พวกเขาได้ตระหนักว่าชาวที่ถูกนำเสนอเป็นเพียง “ปรากฏการณ์ของข่าว” กลุ่มคนเหล่านี้จึงเลือกที่จะสร้างพื้นที่สื่อสารใหม่เพื่อต่อสู้กับวาทกรรมเหล่านี้พร้อมกับเรียกขานตัวเองว่า “สื่อทางเลือก” (ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, 2557: 91) กระทั่งการรัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2549 หลังการรัฐประหารแสดงให้เห็นว่ามีความต้องการการสื่อสารในแนวระนาบอย่างเข้มข้นมากขึ้นอันเนื่องมาจากการถูกปิดกั้นทางการเมือง มีความพยายามสร้างสื่อที่เรียกกันว่าทีวีสาธารณะขึ้นและเปิดพื้นที่ที่เรียกว่า “นักข่าวพลเมือง” (ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, 2557: 104)

พัฒนาการของนักข่าวพลเมืองมีมาเรื่อยๆจนถึงปัจจุบันในยุคที่เทคโนโลยีการสื่อสารมีความทันสมัยและเข้าถึงได้ง่ายโดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ซึ่งทุกคนมีสื่ออยู่ในมือและการเผยแพร่ประเด็นหรือเนื้อหาบางอย่างทั้งในมุมมองของตนเองและประเด็นที่เป็นสาธารณะมีการขยายตัวอย่างกว้างขวางมากขึ้นหลายประเด็นทำให้เกิดกระแสหรือสื่อกระแสหลักนำไปนำเสนอหรือขยายผลต่อได้อีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารในลักษณะของนักข่าวพลเมืองในประเทศไทยในเชิงของบทบาทและการทำงานนั้นเกิดขึ้นมานานมากแล้ว เพียงแต่ยังไม่เป็นที่รู้จักหรือมีการให้คำจำกัดความที่ชัดเจนขึ้นเท่านั้นเอง จนกระทั่งในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา คำนวนักข่าวพลเมืองเริ่มรู้จักเป็นวงกว้างมากขึ้นจากการที่ทางสถานีโทรทัศน์ไทยพี

บีเอส ได้เปิดพื้นที่ให้คนทั่วไปได้สื่อสารเรื่องราวของตนเองผ่านทางสถานีได้ในวงรายการ “นักข่าวพลเมือง” ทำให้มีประชาชนและภาคประชาสังคมต่างๆได้เข้ามาใช้ช่องทางการสื่อสารนี้อย่างเข้มข้นมากขึ้น

การเกิดขึ้นของนักข่าวพลเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเป็นอย่างมากในแง่ของการเปิดพื้นที่สาธารณะ(Public sphere) และให้ประชาชนเจ้าของพื้นที่เจ้าของประเด็น สามารถมีอำนาจในการกำหนดวาระข่าวสารและมีช่องทางในการสื่อสาร ซึ่งบทบาทนี้ได้ปรากฏขึ้นในจังหวัดกาฬสินธุ์เช่นกันผ่านกลุ่มนักข่าวพลเมือง มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ดังนั้นจึงสนใจที่จะศึกษาและอธิบายให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของกลุ่มนักข่าวพลเมือง มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ในฐานะที่ผู้ศึกษาเป็นทั้งนักข่าวพลเมืองและเป็นผู้สอนนักศึกษาในการทำข่าวพลเมือง ประกอบกับเห็นว่าปรากฏการณ์การสื่อสารของภาคพลเมืองนั้นกำลังเป็นพลังสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

เพื่ออธิบายถึงบทบาทและอิทธิพลการสื่อสารภาคพลเมืองในรูปแบบของนักข่าวพลเมือง มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์

การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดและทฤษฎีด้านการสื่อสารมาอธิบายเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงลักษณะ บทบาทและอิทธิพลการสื่อสารภาคพลเมืองในรูปแบบของนักข่าวพลเมืองต่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม(Participatory communication)

หมายถึง การสื่อสารที่เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือคนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารเอง ซึ่งการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีความสอดคล้องกับลักษณะ

การทำงานของนักข่าวพลเมือง ในที่นี้จะยกเป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมาอธิบาย ดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 54) 1. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง 2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมและเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของเขา ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียงมาเผยแพร่ในวงกว้าง และคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนคติผ่านสื่อ (เป็น Feedback) ก็จะทำให้คนชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง 3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้าร่วมอบรมฝึกฝนการผลิตสื่อจะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส 4. เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง 5. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึกปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากที่ทัศนะของชุมชน 6. ผลของการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดจากการริเริ่มของบางส่วนของชุมชนหรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่น เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และ 7. เนื่องจากเนื้อหาของสื่อสารชุมชนนั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้นสื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลย์กับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกหนีปัญหา (Escapist) ที่สื่อภายนอกอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

การสร้างการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของประชาชน ให้เกิดผลตามแนวคิด การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน (Participatory Communication) ที่องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารไว้ว่าต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้ (มธุรส ศิริสถิตย์กุล, 2548) 1 . การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชนได้ รวมทั้งให้ประชาชนย่อมได้รับโอกาสในการเลือกรับรายการหรือมีส่วนร่วมในการเข้าจัดทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตน อีกทั้งยังต้องมีช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น หรือแสดงความต้องการสื่อสารไปยังผู้ผลิตรายการได้ 2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมในรายการสื่อสารทุกระดับ

หรืออีกนัยหนึ่งคือประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอน ทั้งในกระบวนการผลิตรายการ การบริหารจัดการและการวางแผนระบบการสื่อสารต่างๆ ในชุมชน

3. การจัดการด้วยตนเอง (Self Management) หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตั้งแต่การคิดริเริ่ม กำหนดนโยบาย การวางแผน การลงทุน การกำหนดและจัดสรรงบประมาณ ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าเพื่อวิเคราะห์ถึงการสื่อสารในรูปแบบของนักข่าวพลเมืองที่มีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในการนำไปพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

2. แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) คำว่า “พื้นที่สาธารณะ” ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ 1. คำว่า “พื้นที่” ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เป็นรูปธรรม คือ หมายถึงบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง (area) เช่น พื้นที่ในบ้าน พื้นที่โรงเรียนและมีลักษณะที่เป็นนามธรรม คือ มีความหมายทางสังคม-การเมือง-วัฒนธรรม เช่น หมายถึงเวทีทางสังคมที่มีการช่วงชิงอำนาจ อาทิ พื้นที่ทางวัฒนธรรมในสื่อมวลชน เป็นต้น และ 2 คำว่า “สาธารณะ” ที่มีความหมายเข้าหากันโดยทั่วไปว่า “ส่วนรวม” และอาจขยายออกไปถึงเรื่องผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยคำว่า “สาธารณะ” ก็มีทั้งนัยยะเชิงรูปธรรม เช่น สวนสาธารณะ คือ สวนของส่วนรวมและนัยยะเชิงนามธรรม เช่น ผู้นำชุมชนที่ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงความสุขส่วนตัว เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 171-173)

เจ้าของแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) คือ เจอร์เก็น ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) ซึ่งนิยามคำว่า “พื้นที่สาธารณะ” ไว้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับ “ความรู้สึกเป็นส่วนรวม” (sense of public) ซึ่งพื้นที่เช่นนี้มีความหมายต่อสังคมประชาธิปไตยมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่บุคคลที่เข้าไปในปริภูมิเหล่านั้นจะมีสถานะเป็นผู้กระทำการ (actor) ที่มีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันในการตัดสินใจ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารแบบอภิปรายด้วยการใช้เหตุผลเชิงการสื่อสาร (Communication rationality) เพื่อตัดสินใจหาคำตอบที่ดีที่สุดร่วมกัน (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2553: 374) สำหรับแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะตามที่เสนอของฮาเบอร์ม่านั้นมีคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2553: 376) ได้แก่ 1. เป็นพื้นที่ที่มีการรวมตัวของปัจเจกชนเพื่อพูดคุยถึงประเด็นของส่วนรวมผลประโยชน์ของสาธารณะ 2. เป็นพื้นที่ที่เป็นอิสระจากอำนาจต่างๆ ในสังคม เช่น อำนาจรัฐ อำนาจเศรษฐกิจ 3.

ต้องมีการไหลเวียนของการใช้เหตุผลอย่างเป็นอิสระ 4. สถาบันสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะเนื้อหาในสื่อมวลชนเป็นประเด็นสาธารณะอยู่แล้วและเป็นข้อมูลข่าวสารสำหรับการโต้เถียงอย่างใช้เหตุผล และ 5. ผลจากการพูดคุยนั้นต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างตามมา มีการลงมือกระทำการบางอย่างต่อเนื่องตามมา ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) มาอธิบายให้เห็นถึงปรากฏการณ์และบทบาทของนักข่าวพลเมืองที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่การสื่อสารสาธารณะให้กับประชาชนในการสื่อสาร

บทบาทและอิทธิพลการสื่อสารภาคพลเมืองในรูปแบบของนักข่าวพลเมือง

“นักข่าวพลเมือง” เริ่มเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2551 จากการเกิดขึ้นของรายการ “นักข่าวพลเมือง” ทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส หรือองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ท.ท.) ที่มีนโยบายในการเปิดพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนทุกกลุ่มรวมถึง “คนชายขอบ” อาทิ กลุ่มชาติพันธุ์ คนพลัดถิ่น ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของภาครัฐ กลุ่มผู้หญิง เด็ก คนพิการ รวมถึงชุมชนที่ต้องการยื่นหยัดรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น เข้ามาทำหน้าที่สื่อสารประเด็นต่างๆ ในชุมชนหรือกลุ่มของตนผ่านทางสื่อโทรทัศน์ ภายใต้วัตถุประสงค์ 3 ประการ (ปจาร์ยี พวงศรี ,2555 : 61) คือ

1. เพื่อให้ให้นักข่าวพลเมืองสามารถสื่อสาร “เรื่องราว” และ “ข้อเท็จจริง” ที่เกิดขึ้นจากจุดยืนและมุมมองของเจ้าของปัญหา โดยสามารถเชื่อมต่อดตนเองเข้ากับสื่อสาธารณะหลากหลาย

2. เพื่อให้ให้นักข่าวพลเมือง ใช้การสื่อสารสาธารณะเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน อันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชนของตนเองได้

3. เพื่อให้ให้นักข่าวพลเมือง เป็นจุดเริ่มต้นในการบริหารจัดการการสื่อสารชุมชนของตนเองได้อย่างหลากหลายมากขึ้น

ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดนักข่าวพลเมืองที่ชัดเจนมากขึ้นผ่านสื่อกระแสหลักอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส คือการบรรจบกันของนโยบายการสื่อสารขององค์กรและความต้องการที่จะสื่อสารของของภาคประชาชน กล่าวคือเมื่อ

สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีนโยบายเปิดพื้นที่ให้คนทั่วไปเข้ามาสื่อสารได้ ภาคประชาชนหรือคนในพื้นที่ที่มีความตื่นตัวหรือมีความเป็นพลเมืองซึ่งมีวาระที่อยากจะสื่อสารอยู่แล้ว จึงเข้ามาใช้ช่องทางนี้ผ่านการทำงานร่วมกันเป็นลักษณะการทำงานระหว่างนักข่าวมืออาชีพกับนักข่าวที่เป็นคนธรรมดา และต่อมิจึงเริ่มมีการฝึกอบรมให้กับผู้ที่สนใจเพื่อพัฒนาทักษะในการผลิตให้มีคุณภาพมากขึ้น การนำเสนอเนื้อหาถูกกำหนดและคัดกรองโดยตรงมาจากพื้นที่ ทางสถานีจะทำหน้าที่เป็นผู้คัดกรองพิจารณาขั้นสุดท้ายและปรับแก้และประเมินคุณภาพงานให้เพียงพอที่จะสามารถเผยแพร่และออกอากาศต่อไปได้

ในวาระครบรอบ 10 ปีนักข่าวพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสในปี พ.ศ.2560 มีนักข่าวพลเมืองที่ทำงานร่วมกับสถานีไทยพีบีเอส หลากหลายรุ่นซึ่งมาจากคนทำงานหลากหลายอาชีพ ตั้งแต่ยุคเริ่มนักข่าวพลเมืองในปี พ.ศ.2551 จนมาถึงปัจจุบัน ได้ร่วมกันนิยามความหมายของนักข่าวพลเมืองไว้อย่างน่าสนใจ (สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส, 2560)

โดย กมล หอมกลิ่น นักข่าวพลเมือง มูลนิธิสื่อสร้างสุข จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า “งานข่าวพลเมืองคืองานฟรี นักข่าวไม่มีเงินเดือนสนับในใดๆ จากสถานี สิ่งที่ทำคืองานสื่อสารที่เกิดจากพลังข้างใน ซึ่งมันคือวิญญาณของนักสื่อสาร ซึ่งงานลักษณะนี้คือบุคลิกที่คนทำข่าวพลเมืองในยุคนี้และยุคต่อไปต้องคำนึงถึง นั่นคือการเป็นนักสื่อสารที่มาพร้อมกับการหาทางออก ซึ่งผมชอบนิยามเป็นภาษาอังกฤษว่า “Activist Journalist” หรือแปลเป็นภาษาไทยก็คือการเป็น “นักข่าวนักกิจกรรม” หรือคนทำข่าวที่มีวิญญาณเป็นนักปฏิบัติการทางสังคม โดยที่อยากเห็นชุมชนของตนเองหรือพื้นที่อื่นที่เรามีความคุ้นเคยและผูกพันมีความเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ในวิถีที่ดี”

ปัญญา คำลาภ นักข่าวพลเมือง กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ กล่าวว่า “ทุกคนย่อมมีสิทธิในการสื่อสารสาธารณะ แต่ทุกคนก็จะต้องลุกขึ้นมาใช้สิทธินั้นผ่านการเรียนรู้และปฏิบัติด้วยตนเอง”

เดชา คำเบาเมือง นักข่าวพลเมือง ศูนย์สื่อคนอีกล้านจังหวัดอุดรธานี กล่าวว่า “กระบวนการทำงานและการผลิตของเรา ที่ร่วมกันทำเป็นทีมคือไม่ได้ทำคนเดียว คือชาวบ้านก็ได้มาร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้ด้วยกัน”

จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นพอจะสรุปความหมายได้ว่า นักข่าวพลเมือง คือ “การที่ใครก็ได้สื่อสารเรื่องราวต่างๆออกไปสู่สาธารณะ โดยที่ประเด็นในการสื่อสารนั้นเป็นการมองทั้งในมุมของตนเองและมุมสาธารณะแบบนักข่าวมืออาชีพ และเป็นการทำงานแบบอาสาสมัคร ไม่มีสังกัดหรือค่าตอบแทนประจำโดยใช้ช่องทางการสื่อสารต่างๆที่มีอย่างมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ โดยเป้าหมายสูงสุดคือการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในพื้นที่ของตนเอง”

จุดเริ่มต้นการทำงานของกลุ่มนักข่าวพลเมืองมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ได้ร่วมทำงานกับทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ในการขับเคลื่อนการสื่อสารภาคพลเมืองในพื้นที่ภาคอีสาน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2555 – 2556 (ขณะนั้นยังเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์) ซึ่งถือเป็นช่วงกลางน้ำของการเกิดขึ้นของนักข่าวพลเมืองสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส งานแรกที่ถือว่าเป็นการร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ กับทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส คือ การจัดอบรมนักข่าวพลเมืองเยาวชนขึ้น เมื่อวันที่ 22 - 24 เมษายน 2556 โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักในขณะนั้นคือนักศึกษาและเยาวชนในพื้นที่ หลังจากนั้นก็มี การร่วมกันทำงานและขับเคลื่อนการสื่อสารประเด็นในพื้นที่ทั้งหน้าจอและหลังจอ มาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.2557 การทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรเริ่มมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อได้มีการร่วมกันทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ในการพัฒนาต้นแบบสื่อสารสาธารณะระดับชุมชน ระหว่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส กับมหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ (ปัจจุบันเป็นมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์) และสถาบันการศึกษาระดับภูมิภาค 6 แห่งทั่วประเทศ เพื่อร่วมมือกันทำงานพัฒนาการสื่อสารทั้งทางวิชาการและวิชาชีพพร้อมกัน จากนั้นมาการทำงานของมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์กับสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จึงเริ่มมีความเข้มข้นมากขึ้น โดยมีสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมศาสตร์ เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานทั้งหน้าจอและหลังจอ ภายใต้การทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายกองบรรณาธิการร่วมสื่อสารภาคพลเมืองอีสาน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมคือการที่ประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้มีช่องทางสื่อสารประเด็น

เรื่องราวของชุมชนออกสู่สาธารณะผ่านสื่อกระแสหลักอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งถือเป็นการเปิดพื้นที่สาธารณะให้กับประชาชนได้เข้าถึงช่องทางการสื่อสารได้มากขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมาการเข้าถึงสื่อหรือการใช้สื่อในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังจำกัดในวงแคบ กล่าวคือการกำหนดประเด็นข่าวสารมักจะมาจากสื่อกระแสหลักหรือสตริงเกอร์ (Stringer) ประชาชนยังเป็นเพียงผู้รับสื่อหรือเป็นผู้ที่ปรากฏในข่าว การกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda Setting) และการเป็นผู้คัดเลือกข่าวสาร (Gate Keeper) ออกนำเสนอสู่สาธารณะยังคงขึ้นอยู่กับสื่อมวลชนกระแสหลักหรือผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและภาคราชการ

การเปิดพื้นที่การสื่อสารภาคพลเมืองในรูปแบบนักข่าวพลเมืองในมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ถือว่าได้ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงพื้นที่การสื่อสารสาธารณะได้มากขึ้น เป็นที่พึงให้กับคนชายขอบที่ขาดโอกาส รวมทั้งคนทำงานภาคประชาชนที่อยากจะสื่อสารการทำงานของตนเองไปสู่สาธารณะ และยังก่อให้เกิดแรงกระเพื่อมหลายอย่างตามมาในพื้นที่ที่น่าสนใจ โดยเฉพาะคนทำงานภาคประชาสังคมเกิดความตื่นตัวเป็นอย่างมาก เพราะเรื่องราวหรือประเด็นบางอย่างที่ถูกมองข้ามหรือเข้าไม่ถึงด้วยข้อจำกัดหลายอย่างจากสตริงเกอร์ (Stringer) รวมไปถึงสื่อกระแสหลัก ได้ถูกนำเสนอออกจากพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และประชาชนในพื้นที่สามารถรับรู้ได้ยังมีช่องทางอย่างนักข่าวพลเมืองที่พร้อมจะลงไปสื่อสารเรื่องราวของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเดือดร้อน การไม่ได้รับความเป็นธรรม การขอความช่วยเหลือ มีการนำเสนอทั้งประเด็นด้านลบและด้านบวก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของศิลปวัฒนธรรม หรือของดีในชุมชน เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีค่าในเชิงคุณค่าข่าว (value of news) แต่ไม่ถูกนำเสนอผ่านสื่อกระแสหลัก

บทบาทและอิทธิพลการทำข่าวพลเมืองต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นใน จังหวัดกาฬสินธุ์

การทำข่าวพลเมืองผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์นั้นมีกระบวนการผลิตข่าวคล้ายกับการทำงานข่าวโดยทั่วไป แต่สิ่งที่มีความแตกต่างอย่างน่าสนใจ คือ เรื่องของประเด็น มุมมอง และตัวนักข่าวที่ไม่ใช่

นักข่าวมืออาชีพ โดยหากมีประเด็นข่าวเกิดขึ้นนักข่าวพลเมืองจะทำการประเมินคุณค่าข่าว (News evaluation) เบื้องต้นและประสานงานกับทางสถานี หากเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจและสามารถพัฒนาเป็นข่าวได้ก็จะลงพื้นที่ทำข่าวต่อไป แต่เนื่องด้วยนักข่าวพลเมืองไม่มีรายได้ประจำและเป็นการทำงานแบบอาสาสมัคร การทำข่าวแต่ละครั้งจึงมีข้อจำกัดเรื่องการเดินทางลงพื้นที่ด้วย บางประเด็นแม้จะมีความน่าสนใจแต่ไม่สามารถที่จะลงไปทำข่าว ดังนั้น เนื้อหาการทำข่าวพลเมืองที่สื่อสารออกไปส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวหรือเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงในวิสัยที่ตัวนักข่าวพลเมืองจะสามารถเข้าไปทำข่าวได้ หรือในบางกรณีข่าวที่ออกไปจะเกิดจากการที่คนในพื้นที่ส่งข้อมูลเป็นภาพนิ่งหรือคลิปสั้นๆมาให้ จากนั้นนักข่าวพลเมืองจะทำหน้าที่ในการเรียบเรียงและตัดต่อเพื่อให้งานมีคุณภาพเพียงพอที่จะออกเผยแพร่ได้ แต่ทั้งนี้ขั้นตอนสุดท้ายก่อนออกอากาศจะถูกพิจารณาและคัดกรองจากทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสอีกครั้งหนึ่ง

จากปรากฏการณ์การสื่อสารแบบนักข่าวพลเมือง มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส สามารถอธิบายตามหลักการ “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication)” ซึ่งมีเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ, 2543.น.54) ดังนี้

1. การกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง การสื่อสารประเด็นของนักข่าวพลเมืองจะมีวิธีคิดที่แตกต่างจากสื่อกระแสหลักอยู่พอสมควร เพราะตามหลักการประเมินคุณค่าข่าว (value of news) สื่อกระแสหลักมักจะมองไปที่เรื่องราวของปัญหาและความขัดแย้งในการประเมินคุณค่าข่าวในเบื้องต้น ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ผิดเพราะถือเป็นการทำหน้าที่ตามหลักการหมาเฝ้าบ้าน (Watch dog) ที่ต้องคอยเฝ้าระวังและตรวจสอบสังคม แต่ประเด็นการสื่อสารของนักข่าวพลเมืองจะถูกสะท้อนผ่านมุมมองในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นเรื่องในชุมชนของตนเองหรือเรื่องใกล้ตัวและหลายประเด็นเป็นเรื่องที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน เช่น เรื่องราวถนนสายบุญ ไคโนโรด ที่ อ.สหัสขันธ์ จ.กาฬสินธุ์ (ออกอากาศวันที่ 19 กรกฎาคม 2560) ที่เป็นการนำเสนอวัฒนธรรมประเพณีที่มีคุณค่าของท้องถิ่น รวมไปถึงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งเคยเป็นถิ่นที่อยู่ของไดโนเสาร์จำนวนมาก และถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ จากการนำเสนอไปทำให้มีคนชมและแชร์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์จำนวนมาก และต่างสะท้อนว่าเมื่อได้ชมแล้ว

เกิดความรู้สึกคิดถึงบ้าน อยากกลับบ้าน และภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง ซึ่งถือเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น

2. การสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมและเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของเขา การทำข่าวแบบนักข่าวพลเมืองเป็นการทำข่าวแบบ “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory communication) ซึ่งเจ้าของประเด็นหรือแหล่งข่าวได้เป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน และออกแบบการสื่อสาร ซึ่งแตกต่างจากการทำข่าวแบบนักข่าวมืออาชีพที่มองในมุมของนักข่าวเพียงอย่างเดียว การสื่อสารแบบนี้จึงเป็นการเพิ่มความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมและเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของเขามากขึ้น

3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ จุดเด่นหรือเสน่ห์ของนักข่าวพลเมืองคือความไม่ใช่มืออาชีพเพราะไม่ใช่คนทำอาชีพสื่อมาทำงานสื่อ ซึ่งการทำงานลักษณะนี้เป็นการลบล้างความเชื่อที่ว่าการจะเป็นนักข่าวได้นั้นจะต้องเป็นนักข่าวมืออาชีพเพียงอย่างเดียว แต่พื้นที่ของนักข่าวพลเมืองเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปสามารถที่จะใช้เทคโนโลยีในเพื่อสื่อสารเรื่องราวของตนเองออกสู่สาธารณะได้อย่างหลากหลาย และทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารเท่าเทียมกัน

4. เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน การเป็นนักข่าวพลเมืองไม่ได้มีความเฉพาะตัวหรือผูกขาดการทำงานที่บุคคลหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง ทุกคนสามารถที่จะสื่อสารได้ขอให้มีความต้องการที่อยากจะสื่อสารเป็นเบื้องต้นก่อน ส่วนทักษะในการผลิตสื่อ่นั้นสามารถที่จะเรียนรู้หรือพัฒนาได้ ดังนั้นนักข่าวพลเมืองเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่คนในชุมชนสามารถสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชนเพื่อส่งข่าวออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนคติของตนเอง ขณะเดียวกันยังไม่ถูกจำกัดด้วยรูปแบบการนำเสนออย่างสื่อกระแสที่ต้องใช้ภาษาไทยเท่านั้น แต่นักข่าวพลเมืองสามารถสื่อสารเป็นภาษาถิ่นของตนเองได้อีกด้วย เช่น การนำเสนอพิธีผีตาแสด ซึ่งเป็นพิธีกรรมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาไรนา ตามความเชื่อของชาวอีสาน (ออกอากาศวันที่ 5 กันยายน 2560)

5. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหารวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน ประเด็นที่สื่อสารผ่านนักข่าวพลเมืองส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารเชิงประเด็น ไม่ใช่ปรากฏการณ์ข่าวหรือเหตุการณ์ทั่วไปเท่านั้น

และมักจะมีคุณค่าอะไรบางอย่างต่อพื้นที่นั้นๆเป็นการเฉพาะ เช่น เรื่องของวัฒนธรรมประเพณี อัตลักษณ์ท้องถิ่น ปัญหาปากท้อง การไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือความเดือดร้อน ซึ่งประเด็นเหล่านี้มีความเฉพาะตัวในแต่ละชุมชนและสร้างการเปลี่ยนแปลงในจิตใจของคน ความน่าสนใจอยู่ที่คุณค่าข่าว ประเด็น และมุมมองการสะท้อนที่อาจจะหาจากสื่อกระแสหลักไม่ได้ ทำให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน นอกจากนี้ ประเด็นที่สื่อสารผ่านนักข่าวพลเมืองยังช่วยหนุนเสริมพลังภาคประชาสังคม หรือ คนทำงานในพื้นที่ ให้มีชีวิตชีวาและกำลังใจในการทำงานมากขึ้นเพราะได้มีการสื่อสารไปยังสาธารณะ เช่น การสื่อสารเรื่องราวการผลักดันนโยบายด้านสุขภาพของเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดกาฬสินธุ์ (ออกอากาศวันที่ 21 มีนาคม 2560) และการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมระดับตำบล** ของเครือข่ายภาคประชาสังคมในจังหวัดกาฬสินธุ์ (ออกอากาศวันที่ 31 ธันวาคม 2558) เป็นต้น

6. ผลของการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดจากการเริ่มของบางส่วน เลี้ยวของชุมชนหรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่นเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น กล่าวคือ การนำเสนอประเด็นบางอย่างออกสู่สาธารณะอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรืออย่างน้อยให้เกิดการรับรู้ถึงสภาพปัญหาและตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในวงกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับนโยบายจากรัฐ หรือ โครงการขนาดใหญ่ของรัฐและกลุ่มทุนต่างๆ ประเด็นเหล่านี้มักไม่ค่อยได้รับการสื่อสารออกจากพื้นที่มากนัก ขณะเดียวกันสื่อกระแสหลักในพื้นที่ก็มักจะไม่นำเสนอประเด็นในมิติแบบนี้หรือหากจะมีการนำเสนอก็มักจะออกมาในด้านลบมากกว่า เช่น การขูดเจาะสำรวจปิโตรเลียมบนบกในหลายพื้นที่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนตามมา อย่างกรณีที่บ้านคำไผ่ – โนนสง่า ต.หนองกุง อ.เมืองกาฬสินธุ์ (ออกอากาศวันที่ 29 มีนาคม 2558) หรือ ความพยายามสร้างโรงไฟฟ้าขยะขึ้นที่ ต.สำราญใต้ อ.สามชัย (ออกอากาศวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2558)ซึ่งชาวบ้านไม่มีที่พึงและไม่มีพื้นที่ในการสื่อสาร จากการนำเสนอข่าวออกไปก็สร้างกระแสและการตื่นตัวให้กับคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก จนทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการชะลอแนวคิดการก่อสร้างออกไปเพื่อลดกระแส

ต่อต้าน ที่สำคัญการนำเสนอข่าวได้นำไปสู่การนำเสนอเรื่องราวให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะ ซึ่งหน่วยงานที่มีความพยายามจะสร้างโรงไฟฟ้าขยะต้องมีความระมัดระวังและพิจารณาให้รอบคอบมากขึ้นกว่าเดิม ประเด็นเหล่านี้เมื่อถูกสื่อสารออกมาทางนักข่าวพลเมืองสามารถช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่นเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เพราะเท่ากับว่าเป็นเรื่องของสาธารณะไม่ใช่ปัญหาเฉพาะของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น

7. ช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกหนีปัญหา (Escapist) นักข่าวพลเมืองพร้อมเป็นช่องทางการสื่อสารในการนำเสนอปัญหาเชิงนโยบาย จากคนขายขอบ และคนเล็กคนน้อยเสมอ เป็นที่พึ่งของสังคมได้ในยามที่สื่อกระแสหลักมองข้าม เข้าไม่ถึง หรือเลือกที่จะไม่นำเสนอประเด็นปัญหาของคนเหล่านี้ ไม่เพียงเท่านั้นแหล่งข่าวของนักข่าวพลเมืองยังให้คุณค่า ความสนใจ ความสำคัญกับคนเล็กคนน้อย คนที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่การงานหรือยศฐาบรรดาศักดิ์ รวมไปถึงคนที่ไม่ใช่บุคคลสาธารณะอีกด้วย เช่น เรื่องราวของวิถีชีวิตจากการसानผ้าอ้อมที่กำลังจะหายไปจากการที่มีนโยบายชุดล่อคลองซึ่งจะทำให้พื้นที่ป่าอ้อหายไปด้วย (ออกอากาศวันที่ 13 กรกฎาคม 2556) ของชาวบ้าน ต.สงเปลือย อ.นามน หรือเรื่องราวของการทำเกษตรอินทรีย์แบบไร้สารเคมีของชาวนา (ออกอากาศวันที่ 26 พฤศจิกายน 2558) และเรื่องราววิถีชีวิตการลงแขกดำนาแบบไม่ต้องจ้างที่ทำได้ยากในยุคปัจจุบันของชาว อ.เขาวง (ออกอากาศวันที่ 28 มิถุนายน 2559) ประเด็นต่างๆเหล่านี้ จะไม่มีโอกาสได้เสนอต่อสาธารณะเลยหากขาดพื้นที่อย่างนักข่าวพลเมือง ซึ่งกล่าวได้ว่าช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกหนีปัญหา (Escapist)

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจะเห็นบทบาทและอิทธิพลจากการนำเสนอข่าวพลเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อพื้นที่ในหลายระดับ ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงบางอย่างจะไม่ใช่ว่าการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างหรือแบบทันทีทันใด แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มต้นจากสิ่งเล็กๆแต่มีความสำคัญในกระบวนการพัฒนา การสื่อสารของนักข่าวเมือง แม้จะเป็นการผลิตจากคนที่ไม่ใช่มืออาชีพโดยตรง แต่ประเด็นส่วนใหญ่ที่นำเสนออันมีคุณค่าต่อคนในพื้นที่เป็นอย่าง

มาก ซึ่งอาจไม่ใช้การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างหรือนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทันที แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในทันทีคือความรู้สึกและคุณค่าต่อจิตใจของคนในพื้นที่ และนำไปสู่การตระหนักในคุณค่าของชุมชนตนเอง สำหรับในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์นั้น การนำเสนอของนักข่าวพลเมืองส่งผลให้เกิดผลกระทบในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นเช่นกัน

นอกจากนั้นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมากสำหรับสถาบันการศึกษาก็คือการที่นักศึกษาได้มีโอกาสใช้ช่องทางของนักข่าวพลเมืองในการฝึกทักษะและพัฒนาวิชาชีพด้านสื่อสารมวลชนก่อนจะออกไปทำงานจริง จากการพานักศึกษาทำนักข่าวพลเมืองมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2556 ซึ่งเป็นนักศึกษานิเทศศาสตร์รุ่นแรกพบว่านักศึกษาที่ผ่านการอบรมและทำข่าวพลเมือง จะมีทักษะ วิคิดและอุดมการณ์ในวิชาชีพสื่อสารมวลชนค่อนข้างสูง และเป็นทักษะติดตัวที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้ โดยเฉพาะนักศึกษาที่จบออกไปแล้วได้ทำงานเป็นนักข่าวและนักสื่อสารมวลชน ซึ่งถูกติดตั้งวิธีการทำข่าวที่ต้องการช่วยเหลือคน ให้ความสำคัญกับคนเล็กคนน้อย และเป็นที่พึ่งให้กับคนที่เดือดร้อนได้ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างยิ่งสำหรับคนที่จะไปทำงานด้านการสื่อสารมวลชน

สรุปและอภิปรายผล

จากบทบาทและอิทธิพลของนักข่าวพลเมือง มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ต่อการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นในจังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อมองย้อนไปในช่วงที่ยังไม่มีพื้นที่นักข่าวพลเมืองจะพบว่าทิศทางการไหลของข่าวสารยังไม่สามารถช่วยหรือทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นได้ตรงจุดมากนัก เพราะปัญหาหรือความต้องการไม่ได้ถูกสะท้อนไปจากประชาชนหรือจากพื้นที่ของปัญหาอย่างแท้จริง แต่ก็ไม่อาจจะกล่าวได้ว่านักข่าวพลเมืองเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพียงแต่นักข่าวพลเมืองได้มีส่วนสำคัญในการหนุนเสริมพัฒนาพื้นที่ให้มีพลังและช่วยเสริมพลังตนเอง (empowerment) ให้ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้สะท้อนปัญหาหรือเรื่องราวของตนเอง และยังเป็นการเปลี่ยนการสื่อสารแบบเก่าที่มีทิศทางการสื่อสารบนลงล่าง (Top – down Approach) มาเป็นการสื่อสารแบบ ล่างสู่บน (Bottom-up) เพื่อสะท้อนปัญหาและเรื่องราวของตนเองไปสู่การแก้ไขปัญหาใน

เชิงนโยบายและมีเป้าหมายสุดท้ายคือเพื่อพัฒนาชุมชน บทบาทของการสื่อสารแบบนักข่าวพลเมืองจึงสามารถทำหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนแบบค่อยเป็นค่อยไป และยั่งยืนมากกว่า

การทำงานของนักข่าวพลเมืองหากวิเคราะห์ตามหลักการของการสื่อสารมวลชนนั้น จะพบว่าบทบาทผู้ที่ทำหน้าที่เป็น ผู้กั้นกรองข่าวสาร (Gatekeeper) ซึ่งหมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจในการควบคุมการไหลของข้อมูลไปยังผู้รับสาร เลือกว่าข่าวไหนควรปล่อยผ่านไปยังผู้รับสาร รวมไปถึงบทบาทการทำหน้าที่ กำหนดวาระข่าวสาร (agenda setting) เช่น บรรณาธิการข่าว นักข่าวนั้นไม่ใช่สื่อมวลชนกระแสหลักอีกต่อไป แต่ในนักข่าวพลเมืองมีลักษณะตรงกันข้ามเพราะประชาชนทั่วไปสามารถที่จะทำหน้าที่เป็นทั้ง ผู้กั้นกรองข่าวสาร (Gatekeeper) และ ผู้กำหนดวาระข่าวสาร (agenda setting) ได้ในระดับหนึ่งถึงแม้อำนาจในการคัดกรองขั้นสุดท้ายจะยังอยู่ที่สถานีก็ตาม

หากนำแนวคิด แบบจำลองการสื่อสาร S M C R Model ของเดวิด เคเบอร์โล (สุรัตน์ ตรีสุกลม, 2546:73) ที่ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) สื่อ (Channel) ผู้รับสาร (Receiver) มาเปรียบเทียบกับเห็นการทำงานของนักข่าวมืออาชีพกับนักข่าวพลเมืองจะพบว่าสิ่งที่แตกต่างอย่างน่าสนใจคือตัว ผู้ส่งสาร (Source) ผู้รับสาร (Receiver) และปฏิกิริยาสะท้อนกลับ (Feedback) ซึ่งนักข่าวพลเมืองได้กลายเป็นเป็นนักข่าวหรือเป็นผู้ส่งสารด้วยตนเองและบางกรณีประเด็นที่ถูกนำเสนอผ่านนักข่าวพลเมืองกลับเป็นประเด็นที่สื่อกระแสหลักนำไปขยายและตามต่อได้อีกด้วย กระบวนการสื่อสารที่ ผู้รับสาร (Receiver) กลายมาเป็น ผู้ส่งสาร (Sender) ปรากฏการณ์การที่คนธรรมดาหรือประชาชนทั่วไปได้ทำการสื่อสารเรื่องราวที่เป็นประเด็นทางสังคม จึงย้อนแย้งกับการสื่อสารมวลชนพอสมควรที่ผู้ส่งสารคือนักข่าวหรือนักสื่อสารมวลชนมืออาชีพที่อยู่ในระบบอุตสาหกรรม

การสื่อสารของนักข่าวพลเมืองนั้นยังได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในชุมชนและทุนในชุมชน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการการสร้างการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของประชาชน ตามแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน (Participatory Communication) ที่องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ

สื่อสารไว้ว่าต้องมืองค์ประกอบ ดังนี้ 1. การเข้าถึงสื่อ (Access) ที่ให้บริการแก่ชุมชนได้ รวมทั้งให้ประชาชนย่อมได้รับโอกาสในการเลือกรับรายการหรือมีส่วนร่วมในการเข้าไปจัดทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตน 2. การมีส่วนร่วม (Participation) โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในรายการสื่อสารทุกระดับ หรืออีกนัยหนึ่งคือประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอน 3. การจัดการด้วยตนเอง (Self Management) ที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตั้งแต่การคิดริเริ่ม กำหนดนโยบาย การวางแผน การลงทุน การกำหนดและจัดสรรงบประมาณ (มธุรส ศิริสถิตย์กุล, 2548) จะเห็นว่าบทบาทของนักข่าวพลเมืองค่อนข้างเห็นเด่นชัดในสองข้อแรกคือ การเข้าถึงสื่อ (Access) และการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร (Participation) แต่ยังไม่ถึงขั้นที่จะจัดการได้ด้วยตนเอง (Self Management) หรือขั้นการกำหนดนโยบาย เพราะเนื้อหาหรือรูปแบบที่จะเผยแพร่ออกไปนั้นจะถูกพิจารณาหรือคัดกรองขั้นสุดท้ายอีกครั้งจากทางสถานี

ลักษณะการสื่อสารของนักข่าวพลเมืองไม่เพียงแต่มุ่งเสริมพลังและพัฒนาชุมชนเท่านั้น ยังเป็นการเปิดพื้นที่สาธารณะในการสื่อสารขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง พื้นที่สาธารณะ ของ Jurgen Habermas (อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2553: 374) ที่กล่าวว่าพื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับ “ความรู้สึกเป็นส่วนรวม” (sense of public) เป็นพื้นที่ที่มีสถาบันสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสำหรับการโต้เถียงอย่างมีเหตุผล และผลจากการพูดคุยนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างตามมารวมถึงมีการลงมือกระทำการบางอย่างต่อเนื่องตามมา ซึ่งในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ก็ได้เกิดพื้นที่สาธารณะดังกล่าวขึ้น และยังเป็นพื้นที่สำหรับรวมตัวพูดคุยถึงประเด็นของส่วนรวมและผลประโยชน์ของสาธารณะซึ่งสะท้อนผ่านการสื่อสารประเด็นต่างๆที่มีความหลากหลาย บทบาทดังกล่าวเริ่มเติบโตเป็นที่รู้จักรวมทั้งความต้องการที่จะสื่อสารหรือใช้ช่องทางนักข่าวพลเมืองวงกว้างมากขึ้นในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

การทำงานแบบนักข่าวพลเมืองเป็นการทำงานแบบทดลองซึ่งไม่มีรูปแบบการทำงานที่ตายตัวและมีความยืดหยุ่นค่อนข้างสูง ดังนั้นในอนาคตนักข่าว

พลเมืองยุคต่อไปควรจะต้องรักษาจิตวิญญาณเดิมของการเป็นนักข่าวพลเมืองไว้ นั่นคือการทำงานแบบอาสาสมัคร ไม่มีผลตอบแทนประจำ สื่อสารเรื่องราวต่างๆ ใกล้ตัว เลือกประเด็นการสื่อสารผ่านมุมมองของตนเองในอีกมุมหนึ่งที่สื่อกระแสหลักไม่นำเสนอหรือมองข้ามโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการสร้างความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชน และควรเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น ขณะเดียวกันในยุคที่ทุกคนมีสื่ออยู่ในมือการทำงานข่าวพลเมืองจึงต้องมีความลึกของข้อมูลมากขึ้น ด้วยการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยในการพัฒนาคุณภาพงานอย่างมืออาชีพ เพื่อให้ นักข่าวพลเมืองเป็นสื่อกระแสรองที่เป็นหลักในการพัฒนาชุมชนได้

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. 2543. การสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ : ทัศนะของ Habermas ใน มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์ฯ
- กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน. 2553. สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารการศึกษา. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. 2543. สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาจารย์ พวงศรี. 2555. การสื่อสารผ่านพื้นที่สาธารณะของคนชายขอบใน รายงานนักข่าวพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบี เอส. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มัทนา เจริญวงศ์และอาภาพร ทองเรือง. 2556. การเกิดขึ้นและพัฒนาการของ นักข่าวพลเมืองไทยพีบีเอส. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย ปีที่ 33 (2). 2556, 267.
- ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. 2557. ความเปลี่ยนแปลงของนักข่าวพลเมืองที่สัมพันธ์ กับระบอบประชาธิปไตย กรณีศึกษาภาคเหนือประเทศไทย. วารสาร สถาบันพระปกเกล้า. ปีที่ 12 (1), 91.
- มธุรส ศิริสถิตกุล. 2548. วิถีชุมชน : การเมืองภาคประชาชนกับการแย่งชิง พื้นที่สาธารณะ. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- สุรัตน์ ตรีสกุล. 2546. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ พ.ศ. วัฒนา.

สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. 2560. เอกสารการถอดบทเรียน 10 ปีนักข่าวพลเมือง
สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. กรุงเทพฯ : สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

Translated Thai References

- Charoenwong, M., & Thongroeng, A. (2013). Establishment and Development of ThaiPBS's Citizen Journalism. *Silpakorn University*, 33(2).
- Kaewthep, K. (2000a). **Communication and Public Sphere: Habermas' Viewpoint in Looking at New Media, New Society**. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Kaewthep, K. (2000b). **Media for Community: Knowledge Processing**. Bangkok: Thailand Research Fund.
- Kaewthep, K., & Hinwiman, S. (2010). **The Streams of Political Economy and Communication Education Theorists**. Bangkok : Pappim.
- Pojanalawan, P. (2014). Changes of Citizen Journalism in Relation to Democracy, Case Study: The North of Thailand. *Journal of King Prajadhipok's Institute*, 12 (1), 91.
- Puang Sri, P. (2012). **The Marginalized's Communication via Public Media on "Citizen Reporters" Program of Thai Public Broadcasting Service (ThaiPBS)**. Bangkok : Thammasat
- Sirisatitkul, M. (2005). **Community Radio: Politics of Public Sector and Media Sphere Usurpation**. Society and Health Institute.
- Thai PBS Citizen Journalism Section. (2017). **The Ten-Year Lessons of Thai Public Broadcasting Service' Citizen Journalism**. Bangkok: Thai Public Broadcasting Service.
- Trisakul, S. (2003). **Principles of Mass Communication**. Bangkok: Wattana Press.